

LBRIS

We know
books

Magyar Zoltán

Népmondák a két Homoród mentén

tortoma
KÖNYVKIADÓ

Barót, 2011

Tartalom

BEVEZETÉS	17
A Homoród mente néprajzi jellege	17
Népköltészeti kutatások a két Homoród mentén	20
A tájegység mondahagyománya	24
ÁLTALÁNOS JELLEMZŐK	24
TÖRTÉNETI MONDÁK	26
HELYI MONDÁK	41
BŰN ÉS BŰNHŐDÉS	48
BETYÁRMONDÁK	50
KINCSSMONDÁK	55
HIEDELEMMONDÁK	57
MESÉK ÉS MESEMONDÓK	64
Történeti mondák	72
A HUN-MONDAKÖR	72
<i>Attila</i>	72
<i>Attila Róma előtt</i>	72
<i>Attila halála</i>	72
<i>Réka királyné</i>	72
<i>Réka királyné halála</i>	72
<i>Réka királyné temetése</i>	73
<i>Réka királyné sírja</i>	73
<i>Csaba királyfi</i>	74
ÁLMOS VEZÉR	74
<i>Álmos vára</i>	74
<i>Homoródalmás nevének eredete</i>	75
<i>A Merke-tető nevének eredete</i>	75
SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY	75
<i>Szent László Bágyban</i>	75
<i>Szépvíz nevének eredete</i>	75
<i>Szent László pénze</i>	76
MÁTYÁS KIRÁLY	76
<i>Mátyás és a kolozsvári bíró</i>	76
<i>Mátyás és a kamarás</i>	77
<i>Mátyás a tatár táborban</i>	77
<i>Mátyás és a szegény ember levele</i>	77
<i>Mátyás király és az oláhfalviak</i>	77

<i>Mátyás király bölcsessége</i>	78
<i>Meghalt Mátyás király...</i>	78
I. RÁKÓCZI GYÖRGY FEJEDELEM	78
<i>A Fejedelelem asztala</i>	78
<i>I. Rákóczi György kijelöli a batárt</i>	78
MONDÁK A TATÁROKRÓL	79
<i>A félelmetes tatárok</i>	79
<i>Gyertek elő, Kató!</i>	79
<i>A tatárok nőket rabolnak</i>	79
<i>Székely Mózesné bünbődése</i>	79
<i>A tatárok táborhelye</i>	81
<i>Menekülés a tatárok elől</i>	81
<i>Menekülés a Homoródalmasi-barlangba</i>	81
<i>Egyéb menedékhelyek</i>	82
<i>Küzdelem a tatárokkal</i>	83
<i>Biró Gábor története</i>	83
<i>A homoródkeményfalvi Lakatosok</i>	86
<i>A csodás lövés</i>	88
<i>Olosz Gyurka</i>	89
<i>A vitéz Oláhok</i>	89
<i>A bágyi hős asszony</i>	89
<i>A bágyi tanító</i>	90
<i>A barlangból kinyújtott kenyér</i>	91
<i>A barlangból kinyújtott kürtőskalács</i>	94
<i>Csala tornya</i>	94
<i>A bágyi tüzes kerék</i>	95
<i>A székelyzsombori tüzes kerék</i>	95
<i>A törökké lett karácsonyfalvi fiú</i>	95
<i>A Tatárkáporna</i>	96
A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC	96
<i>A labancok győzelmei</i>	96
<i>A kacai sírhalmok</i>	97
VALLÁSKÜZDELMEK A KIS-HOMORÓD MENTÉN	98
<i>Hogyan maradt meg Lövete katolikusnak?</i>	98
<i>Hogyan maradt meg Karácsonyfalván az unitárius vallás?</i>	98
<i>A birkózással megnyert templom</i>	100
<i>A homoródalmasi vallásküzdelmek</i>	100
MÁRIA TERÉZIA	101
1848 EMLÉKE	101
<i>Az alsórákosi szabadság ünnepe</i>	101
<i>A '48-as háború</i>	101
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ	102

MÁRIA KIRÁLYNÉ HOMORÓDSZENTMÁRTONBAN	102
A MÁSODIK VIÁGHÁBORÚ	102
<i>A románok kénje</i>	102
<i>A lövétei Vészmező</i>	103
<i>Zetelaka felgyújtása</i>	103
<i>Bűn és bűnhődés</i>	104
<i>A megsegített német katona</i>	104
<i>A homoróddaróci szászok</i>	104
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK	105
<i>A vizek leeresztése</i>	105
<i>A régi faluhely (Elenyészett Homoród menti települések)</i>	105
<i>A régi Bágy</i>	105
<i>Tankófalva</i>	105
<i>A régi Abásfalva</i>	105
<i>Tivadar</i>	106
<i>A régi Karácsonyfalva</i>	106
<i>A régi Homoródamás</i>	106
<i>A régi Lövete</i>	107
<i>Várak a két Homoród mentén</i>	108
<i>A homoródamási Várhegy</i>	108
<i>A jánosfalvi Fehérvár</i>	108
<i>A homoródszentpáli vár</i>	108
<i>A városfalvi vár</i>	109
<i>A bágyi vár kulcsai</i>	109
<i>Egyházi létesítmények emléke</i>	109
<i>A homoródszentpáli zárda</i>	109
<i>A homoródamási templom</i>	110
<i>A Szent László-legendu oklándi faluképciklusa</i>	110
<i>A régi országút</i>	110
<i>Kivégzőbelyek emléke</i>	111
<i>Kénos és a Veresmart</i>	111
<i>A bágyi akasztófa</i>	112
<i>A karácsonyfalvi Akasztófanyaka</i>	112
<i>A homoródamási akasztófa</i>	112
<i>Őrhelyek, megfigyelőhelyek</i>	113
<i>A jelzőtüzek</i>	113
<i>Az Őrhegy</i>	113
<i>A lövétei Leshegy</i>	113
<i>Rejtőhelyek, gabonavermek</i>	114
<i>Tömegsírok</i>	114
<i>Járványok emléke</i>	115
<i>A szászok emléke</i>	115

<i>Egy jogi népszokás emléke</i>	115
<i>A homoródfürdői unitárius búcsú</i>	116
<i>A lövétei sóbánya</i>	116
<i>A lövétei hegyomlás</i>	116
Helyi mondák	117
ALAPÍTÁSI MONDÁK	117
<i>Az erdélyi szászok eredethagyományja</i>	117
Helységalapítási mondák	118
<i>Homoródremete eredete</i>	118
<i>Homoródújfalu keletkezése</i>	119
<i>Bágy eredete</i>	119
<i>Lókod eredete</i>	120
<i>Városfalva és Homoródszentpéter eredete</i>	120
<i>Recsenyéd alapítása</i>	120
<i>Gyepes eredete</i>	120
<i>Oláhfalú eredete</i>	121
Birtokalapítási mondák	121
<i>A hamis esküvel szerzett határrész</i>	121
<i>A vérdíjon szerzett föld</i>	122
<i>A tivadari leányok hozománya</i>	122
<i>A kanácsonyfalvi katolikus eklézsia eredete</i>	122
<i>A bika árán szerzett vár</i>	123
Jeles építmények eredete	123
<i>A kőhalmi vár építése</i>	123
<i>A Tatárkápolna építése</i>	123
<i>A homoródszentmártoni malom eredete</i>	123
HELYI HŐSÖK	124
<i>Betz Jakab (A Bíró család eredete)</i>	124
<i>Ágotha János</i>	124
<i>Az oklándi Márton Péter</i>	125
Nagy Dimén József	125
<i>Dimén József származása</i>	125
<i>Nagy Dimén birtoka</i>	126
<i>Nagy Dimén tekintélye</i>	126
<i>Nagy Dimén igazságot tesz</i>	127
<i>Nagy Dimén és II. József császár</i>	127
<i>Nagy Dimén és a cigányok</i>	128
<i>A segítő Nagy Dimén</i>	129
<i>Nagy Dimén és a fiai</i>	129
<i>A Dimének alkonya</i>	129
Sárkányölő hősök	130

LEGENDÁK	130
<i>A csíksomlyói kegyhely legendaköre</i>	131
<i>A pünkösdi búcsú eredete</i>	131
<i>A Mária szobor eredete</i>	131
<i>A kegyiszobor megnehezédése</i>	131
<i>Mária arcának sebhelye</i>	132
<i>A könnyező Mária szobor</i>	132
<i>A mosolygó Mária szobor</i>	132
<i>Csodás gyógyulások</i>	132
<i>Egyéb legendák</i>	133
<i>Jézus Krisztus lábnyoma</i>	133
<i>Jézus képe az ablaküvegen</i>	133
<i>A homoródszentpáli Jézus-kép</i>	133
<i>A máréfalvi Jézus-kép</i>	134
<i>Máréfalvi csodák</i>	134
<i>A karácsonyfalvi Kalapos Madonna</i>	134
<i>Az életmentő imakönyv</i>	134
<i>Az isteni segítség</i>	134
<i>A megjósolt halál</i>	135
FOGADALMI ÜNNEP	135
ALAGÚTMONDÁK	135
<i>Réka várának alagútja</i>	135
<i>A bágyi vár alagútjai</i>	136
<i>A homoródszentpáli kastély alagútja</i>	136
<i>A székelyzsombori vár alagútja</i>	136
<i>A kacai vártemplom alagútjai</i>	137
<i>A homoróddaróci vártemplom alagútja</i>	137
<i>A homoródjánosfalvi alagút</i>	137
<i>A székelyudvarhelyi alagút</i>	137
<i>A Homoródalmasi-barlang járatai</i>	137
MONDÁK A SZENT ANNA-TÓRÓL	138
ELSÜLLYEDÉS	138
FORRÁSMONDÁK	138
<i>A Hadnagy kútja</i>	138
<i>A Szépasszonyok kútja</i>	139
<i>A bágyi Angyalcsorgó</i>	139
A SÁMBRA HALMA	139
EGYÉB HELYI MONDÁK	140
<i>A homoródszentmártoni harang</i>	140
<i>A kőbalmi vár kútja</i>	140
<i>A Kornis-kastély építése</i>	140

<i>A székelyzsombori vár urai</i>	141
<i>Budvárai lánya</i>	141
HELYNÉVMAGYARÁZÓ MONDÁK	141
<i>Lókod</i>	141
<i>Bágy</i>	142
<i>Homoródvremete</i>	142
<i>Székelyudvarhely neve</i>	142
<i>A Hagymás-tető</i>	143
<i>A homoródszentpáli Farkasugrató</i>	143
<i>A homoródszentmártoni Zendes</i>	143
<i>A lövétei Csúf hegyek köze</i>	143
Bűn és bűnhődés	143
A BŰNÖS BÁGYI VÁRÚR	143
SZÉKELY MÓZESNÉ ESETE	144
A KÖVÉ VÁLT ASZTAG	145
ÜNNEPRONTÓK	145
<i>Űrnapj ünneprontók</i>	145
<i>A leégett csűr</i>	145
<i>A villámcsapásban megdöglött háziállatok</i>	146
<i>A villámsújtotta emberek</i>	146
<i>A büntető jégverés</i>	147
<i>Egyéb esetek</i>	147
<i>Űrszíneváltozása napja</i>	148
<i>Akik nem tartották meg a vasárnapot</i>	148
A BÜNTETŐ MÉNKŰ (ILLÉS PRÓFÉTA NAPJA)	149
A BŰN NEM MARAD FELFEDETLEN	149
A SZENT HELY MEGSÉRTŐI	150
<i>A templomsértők</i>	150
<i>A temető megszejtelenítője</i>	150
<i>A fészületet bántalmazó ember</i>	150
BÜNTETÉS BLASZFÉMIA MIATT	151
BÜNTETÉS KÁROMKODÁS MIATT	151
A KATOLIKUS PAP MEGSÉRTŐI	152
EGYÉB BŰNÖK ÉS BÜNTETÉSEK	152
Betyármondák	153
RABLÓK, RABLÓHISTÓRIÁK	153
<i>Merke halála</i>	153
<i>A rikai haramiák (Cifra, Nicuj, Borsos és Bokrétás)</i>	153
<i>A haramiák rémtettei</i>	153
<i>A rablóbanda felszámolása</i>	154

<i>Dregus és bandája</i>	154
<i>Az Andaházi fogadó</i>	154
<i>Az oklándi határpásztor meggyilkolása</i>	155
<i>A fogadó lerombolása</i>	155
<i>A rablók leshelye</i>	155
<i>A Keszkenős sírja</i>	156
<i>A rablók elbizakodottsága</i>	156
<i>A felsőrákosi malom megtámadása</i>	156
<i>A rablók cselvetése</i>	157
<i>A megtámadott szekezesek</i>	157
<i>A háromszéki diák</i>	158
<i>A rabló és a kucsmás öregember</i>	159
<i>Dregusék és a kökösi iskolamester</i>	159
<i>A Dregus-fiúk halála</i>	159
Kóbori Pista	161
Török	162
<i>A rossz hírvű Rika</i>	162
<i>A Szászölő</i>	163
<i>A Hagymás nevének eredete</i>	163
<i>A Tolvajos-tető</i>	163
<i>A kerekfenyői fakeresztek</i>	164
Hargitai haramiak	164
<i>A rablók által meggyilkolt leány</i>	166
<i>A tettes kiléte napfényre kerül</i>	166
<i>A hangyabolyba állított leány</i>	166
<i>A fej hagymáért megölt leány</i>	167
<i>A karácsonyfálvi Leánytemetése</i>	168
BETYÁROK ÉS MÁS TÖRVÉNYEN KÍVÜLIEK	170
Rózsa Sándor	170
<i>A szegények pártolója</i>	170
<i>Gyepes nevének eredete</i>	170
Balán	171
<i>Balán a Rikában</i>	171
<i>A fordított bocskor</i>	171
<i>Balán halála</i>	171
Pusztai	172
<i>Találkozás Pusztáival</i>	172
<i>A tányér alatt hagyott névjegy</i>	172
<i>Pusztai elfogása</i>	172
Pénzes Vaszi	172
Nyikula	172
Lótolvajok	173

Kincsmondák	174
AZ ELREJTETT KINCSEK JELEI	174
<i>A kincs kígyúl</i>	174
<i>A Nap első sugara által megjelölt kincs</i>	174
A DÁRIUS KINCSE	174
A SZÁSZÖLŐ	175
SZERENCSES KINCSTALÁLÁS	177
IDEGEN KINCSSZERZŐK	177
<i>A Homoródmási-barlang kincsei</i>	177
<i>A lókodi Kaláva kútja</i>	177
<i>A lövétei Aranyos-kút</i>	177
<i>A homoródremetei Aranykút</i>	178
<i>A homoródkeményfalvi Aranybánya</i>	178
<i>A karácsonyfalvi kincsek</i>	179
<i>A székelyszombori Aranyos-patak</i>	179
AZ IGAZSÁGTALAN KINCÁSÁS HIÁBAVALÓ	179
ELÁTKOZOTT KINCSEK	180
HOMORÓD-VIDÉKI ARANYBÁNYÁK	180
JELES KINCSEK	181
KINCÁSÓK A HOMORÓD MENTÉN	181
Hiedelemmondák	182
ELŐJELEK	182
<i>A háború előjele</i>	182
<i>A balál előjelei</i>	183
TETSZHALOTT	183
KÍSÉRTET	183
AZ ŐSZEMBER	184
<i>Az őszember jóslatai</i>	184
<i>Az őszember kincsre vezet</i>	184
A CSUMA	184
A HOMORÓDÁLMÁSI-BARLANG TÜNDÉREI	185
ÓRIÁS	185
<i>Az óriások várai</i>	185
<i>Az óriáslány játékszerei</i>	186
VADLEÁNY, VADEMBER	186
<i>A majomemberek</i>	186
<i>A recsenyédi vadleány</i>	187
ÖRDÖG	187
<i>Az ördög kísértése</i>	187

<i>Akit megbőrdoztak az ördögök</i>	188
<i>Az ördögök muzsikája</i>	188
<i>Az öngyilkos segítő ördögei</i>	189
<i>Az ördögszolgák</i>	189
LÜDÉRC	192
SZÉPASSZONYOK	193
<i>A szépasszonyok forgószelelben járnak</i>	193
<i>A szépasszonyok megtáncoltatják áldozataikat</i>	194
BOSZORKÁNY	195
<i>A boszorkány állat alakjában</i>	195
<i>A boszorkány macska alakban</i>	195
<i>A boszorkány kutya alakban</i>	196
<i>A boszorkány kakas képében</i>	196
<i>A boszorkány béka képében</i>	196
<i>A tej elvitele</i>	197
<i>A kapus megfejtése</i>	199
<i>A boszorkány embert ront</i>	200
<i>A boszorkányok figyelmeztetése</i>	200
<i>A forgószelelbe dobott fejsze</i>	200
<i>A boszorkányok mulatsága</i>	202
<i>A boszorkánykenőcs</i>	202
<i>A boszorkány halála</i>	202
<i>A boszorkány temetése</i>	203
A RONTÁS ELHÁRÍTÁSA	203
<i>A tej visszaszerzése verés által</i>	203
<i>Egyéb mágikus rítusok</i>	203
<i>A rontás elhárítása tudós segítségével</i>	204
<i>Fokhagyma rontás ellen</i>	204
<i>A Szent György-napi tövis</i>	205
TUDÓS PÁSZTOR	205
<i>Tudományosok vetélkedése</i>	205
<i>Hatalom az állatok fölött</i>	206
TÁLTOS	206
TUDÓS PÁP	207
<i>Kolumbán József, a keményfalvi póp</i>	207
<i>Kolumbán tudománszerzése</i>	207
<i>A csodás hazautazás</i>	207
<i>Kolumbán Keményfalván</i>	208
<i>Kolumbán és a püspök</i>	209
<i>Kolumbán a vásárban</i>	209
<i>Hogyan lett anyaegyház Abásfalva?</i>	210
<i>Kolumbán ördögei</i>	210

ROMÁN PAP	211
<i>A román pap látnoki tudománya</i>	211
<i>A fekete mise</i>	211
JÖVENDŐLŐ	212
NÉZŐK ÉS JÓSONYOK	212
<i>Tódor Rebi, az almási jósasszony</i>	212
<i>Godráné, a homoródalmási nézőasszony</i>	215
<i>A máréfalvi jósasszony</i>	215
<i>A szárhegyi tudós</i>	216
<i>A gyergyószentmiklósi jósasszony</i>	218
<i>A székelyudvarhelyi vak asszony</i>	219
<i>A segesvári kisasszony</i>	219
<i>A kártyavető cigányasszony</i>	220
EGYÉB TUDOMÁNYOSOK	221
<i>A kígyóküldő ember</i>	221
<i>A madarak elküldése</i>	221
<i>Szellemidéző</i>	221
GYÓGYÍTÓ	222
A GYERMEKÁGYAS ASSZONY TEJE	223
MITIKUS ÁLLATOK	224
<i>Sárkány</i>	224
<i>Kígyó</i>	224
<i>A kígyó malacot vagad el</i>	224
<i>A kígyó szereti a tejet</i>	224
<i>Az emberbe bújt kígyó</i>	224
<i>Házörző kígyó</i>	225
<i>Boszorkánybéka</i>	225
<i>Farkas</i>	226
<i>A farkas háziállatokat bord el</i>	226
<i>A farkas emberre támad</i>	226
<i>A cigány a farkasveremben</i>	227
<i>Medve</i>	227
<i>Találkozás a medvével</i>	227
<i>A medve háziállatokra támad</i>	228
<i>A medve emberre támad</i>	228
<i>A medve és a vaddisznók</i>	229
EGY MITIKUS NÖVÉNY: A VASFŰ	229
TERMÉSZETI ELEMOK	229
<i>A boldfolt</i>	229
<i>A villám</i>	229
GYEREKIJESZTŐK	229
ÁLHIEDELEMMONDÁK	230

<i>A boszorkány</i>	230
<i>A szellemek</i>	230
<i>Az elásott kincs</i>	231
Mesék, tréfás népi elbeszélések	232
NÉPMESÉK	232
<i>Legendamesék, apokrifek</i>	232
<i>A Szent Család menekülése</i>	232
<i>Szent Péter Isten akar lenni</i>	233
<i>Szent Péter muzsikája</i>	233
<i>Szent Pétert kétszer verik el</i>	234
<i>A rest legény és a dolgoz leány</i>	234
<i>Munka nélkül mire jutna az ember?</i>	235
<i>Az életmentő talány</i>	235
<i>Korpa Pista esetei</i>	236
ADOMÁK	237
<i>Beke sógor nehogymegtudja...</i>	237
<i>A ló szokása</i>	237
<i>A Duna átúszása</i>	237
<i>Ha én volnék...</i>	237
<i>Az ezredes felesége</i>	238
<i>Kinek lesz jobb helye a másvilágon?</i>	238
<i>Legenda-trufák</i>	238
<i>A kénosi molnár</i>	239
FALUCSÚFOLÓ TÖRTÉNETEK	240
<i>Történetek a jánosfalviakról</i>	240
<i>A habari nyelv</i>	240
<i>A jánosfalvi kecskék</i>	241
<i>A jánosfalvi medve</i>	243
<i>A jánosfalvi vadirtás</i>	245
<i>A jánosfalvi bíró</i>	246
<i>A jánosfalvi delegáció</i>	246
<i>Tud deákul, mint a jánosfalvi pap</i>	247
<i>A homoródszentpéteri golyások</i>	247
<i>A recsenyédi kutya</i>	247
<i>Történetek a lövéteiekről</i>	248
<i>A megnyírt kotlós</i>	248
<i>Az elültetett tepertő</i>	248
<i>A pincébe zárt bivaly</i>	249
<i>Az átúszott országút</i>	249
<i>A sófejű tatárok</i>	249
<i>Történetek az olábfalviakról</i>	249

<i>A keresztbe vitt látna</i>	249
<i>A templomtoronyba felhúzott bika</i>	250
<i>Az átúszott országút</i>	250
<i>Az átúszott búzatábla</i>	251
<i>Az oláhfalvi feleség</i>	251
<i>Az oláhfalvi nagy madár</i>	251
<i>Az oláhfalvi nyár</i>	252
<i>Az oláhfalvi kútásás</i>	252
<i>Tüvel öltöznek, késsel vetkőznek...</i>	252
<i>Az oláhfalvi akasztófa</i>	252
<i>Az oláhfalvi barang</i>	252
<i>Az oláhfalvi delegáció</i>	253
<i>A városfalvi bivaly</i>	255
<i>A lókodi farkas</i>	255
<i>Az abásfalvi farkas</i>	255
<i>A keményfalvi pap</i>	255
<i>Megmagyarázza, mint az újfalvi gyermek</i>	256
<i>A remetei pipe</i>	256
<i>Történetek a székelyderzsiekről</i>	257
<i>A derzsi kakukk</i>	257
<i>A derzsi szolgáló</i>	257
<i>A gagyi pap</i>	257
<i>Gyónik, mint a kecseti házasulandó legény</i>	258
<i>A kedei nyúlfogás</i>	258
<i>A décsfalvi kántor</i>	258
<i>A HOMORÓDJÁNOSFALVI DIOGENÉSZ</i>	258
Jegyzetek	260
Függelék	279
A FOLKLÓRSZÖVEGEK GYŰJTÉSI HELYEI	279
ADATKÖZLŐK	281
TÁJSZAVAK	284
HELYNEVEK	287
Irodalom	288
Képmelléklet	293

BEVEZETÉS

A Homoród mente néprajzi jellege

„Van Székelyhonban, Udvarhelyszéken két kis, malmot hajtó folyó: mindkettőnek Homoród a neve – írta a 1858-ban a vidék szülötte, Jánosfalvi Sándor István unitárius lelkész a *Székelyhoni utazás a két Homoród mellett* című művében. – Egyiknek *Külső-* vagy *Nagy-*, a másiknak *Belső-* vagy *Kishomoród* a neve. Mindkettő a Hargitából ered Erdélynek északi felén, úgy hogy fejöknél közből veszik a két Oláhfalut és párhuzamosan folynak le dél felé mintegy tíz órányi hosszúságu helyen, míg Homoród nevű, szép szász falunál öszszefolyván, együtt mennek bele a nem messze lévő *Ugrán*nál az *Olt* folyamába. Egy hosszú keskeny bérc, vagy hegylánc választja el végig le őket, a kellemetes keskeny vidékeiket egymástól, s szolgáltat résszerint erdős, résszerint szántóföldes és marhalegelős határokat innen és túl a mellettök telepedett húsz – résszerint székely – résszerint szász faluknak”.¹ A Hargitából eredő Nagy- és Kis-Homoród völgyi falvakról szólván Orbán Balázs kiemelte azok jólétét, említést téve a tájegység népi építészetről, ami már a Királyföld közelségét, a szász kulturális hatásokat jelezte számára. Mint azt a Székelyföld monográfiája írta: a „Homoród melléki faluk igen csinosak; többnyire cseréppel fedett kőházakat, szépen berendezett életeket (udvar, bennvaló) lát az utas, s szorgalom előidézte jólét jeleivel találkozik; népe szép, erőteljes, békében szorgalmas földművelők, a harczban hősök. Öltözetük hasonló Udvarhelyszék más vidéki öltözetéhez, csakhogy csinosabb kis karimájú kalapot viselnek. A nők kiválóan szépek”.² Székelyföldi viszonylatban valóban ez a vidék, pontosabban a két völgy alsó része az a terület, ahol a szász népi kultúra a legintenzívebben hatott a székelyekére, táji sajátosságainak egy része is ebből adódik, mindazonáltal a két Homoród mente annál sokszínűbb tájegység, semhogy néprajzi ismertetése során mindössze erre a valóban fontos jellegzetességre kellene hagyatkoznunk.

Noha a két Homoród vízgyűjtő területéhez tartozik, néprajzilag már a Havasalja része a folyók forrásvidékén fekvő Szentegyháza (Oláhfalú) és Kápolnásfalu, valamint a már torkolatvidéket alkotó szász települések. A román kori egyházáról nevezetes Homoróddaróc táji viszonylatban sajátos köztes helyzetet képvisel, ugyanis a második világháború végén (és azt követően) eltávozott szász lakosok helyébe a Nagy-Homoród völgyi székely falvakból, valamint a Hargita vidékéről magyarok költöztek, s ma már e falu is székely településnek számít. Részben ugyanez mondható el a szomszédos, szórványmagyarsággal bíró, két-három évtizede még szintén szászok lakta Kacáról is. Évszázadokon keresztül tehát Homoróddaróc fölött húzódott a Székelyföld határa. Egy később még ismertetendő

¹ Jánosfalvi Sándor István, 1942. I. 15–16.

² Orbán Balázs, 1868. I. 165.

homoródjánosfalvi monda szerint még a daróci határ java is a székelyeké volt, de egy öreg szász földet téve a csizmájába megesküdött, hogy daróci földön áll, s e hamis tanúvallomás miatt a szászoknak ítélték a vitatott területet.

A mintegy félszáz kilométer hosszan kanyargó két Homoród völgye egyike a Székelyföld változatos természeti kistájainak. Az itt megtelepült községek hosszanti füzérként, egymástól néhány kilométer távolságra, főként a folyók mentén fekszenek, mindössze a Nagy-Homoród mentén tűnik fel néhány, a hegyoldalba, illetve mellékvölgybe települt falu. A két völgy kistáji központjai Homoródszentmárton és Oklánd, nevezetesebb települései a Nagy-Homoród völgyében Homoródjánosfalva, Homoródszentpál, Bágy, Homoródkeményfalva, míg a Hargitához közelebb eső Kis-Homoród völgyében Székelyzsombor, Homoródkarácsonyfalva, Homoródmás, Lövéte. E két völgy az erdélyi unitáriusok felekezeti legegységesebb és egyszersmind talán leginkább jellegzetes vidéke, mindössze a tájegység északi peremén tűnik fel két katolikus falu (Lövéte, Homoródremete), illetve a vallási kontaktónában felekezeti vegyes települések. Kivételnek számít a Kis-Homoród menti Székelyzsombor, amely – eredetileg szász település lévén – az evangélikus vallást vette fel, valamint a hegyen fekvő Bágy, mely községet túlnyomórészt reformátusok lakják.

A Kis-Homoród menti települések jellegzetessége, hogy közöttük több óriásfalva található (Oklánd, Homoródmás, Lövéte). Az ott élők életét a hagyományosan mezőgazdasági tevékenység és az erdőgazdálkodás mellett a különféle háziiparok határozták meg. Nagy kiterjedésű határuk hívta életre azokat a hegyvidéki szóránytelepeket, ahol azonban állandó jelleggel manapság már csak kevesen élnek.³ A havasok, a havasi legelők és a turisztikailag vonzó természeti környezet miatt a Kis-Homoród völgyében fekvő falvak a térség legdinamikusabban fejlődő települései, míg a másik völgy napjainkra a Székelyföld egyik leghátrányosabb vidéke lett, vasút és átmenő forgalom híján népességmegtartó ereje is folyamatosan csökkent az utóbbi évtizedekben. A kistáj legújabb kori hanyatlásában szerepet játszott az a tény is, hogy lényegében város nélküli tájegység, hiszen mindössze két „végén” – Szentgyháza és Kőhalom – található két kisváros. Székelyudvarhely viszonylagos közelsége mindazonáltal évszázadokon át, s máig hatóan meghatározta a két völgy lakóinak életét.

Az egyes falvak gazdasági szakosodásával kialakuló helyi mesterségek sorában említendő Abásfalva, Homoródmás és Lövéte mint festett bútort készítő udvarhelyszéki asztalos központok, e tekintetben azonban az erdővidéki Vargyas vált legnevezetesebbé. Jellegzetesen Kis-Homoród menti foglalkozás volt a mészégetés, amit Homoródmáson és Homoródkarácsonyfalván űztek. Eredetileg a Kis-Homoród völgyében vesszőből font és földdel betapasztott kemencében égették a meszet, a 19. század közepétől azonban mind inkább elterjedt a kőatlanokban való égetés. A meszet e vidéken is általában kalákában a rokonsággal vagy a szomszédokkal együtt égették, és mivel több napig tartott, felváltva dolgoztak. A megfelelő minőségű és méretű kövek berakása és a negyvennyolc órán át tar-

³ A homoródmási szállásokról: Márkos András, 1958.

tó egyenletes, lassú tüzelés nagy szakértelmet kívánt, ezért külön specialistái voltak e műveleteknek. Háromszéken a torjaiak, Csíkban a csíkszentdomokosiak, Gyergyóban a vaslábiai foglalkoztak mészégetéssel, és több család élt belőle a közeli, erdővidéki Vargyason is.⁴

A már említett Homoród menti népi építkezés különlegessége nem csupán a házak méretében, építőanyagában és szászos jellegében ragadható meg, hanem sokszor egyes falvak egész faluképét meghatározzák az élénk színűre festett, ornamentikás homlokzatok, a székelykapuk formavilágát követő, ám szintén kőből épített nagyméretű, fedeles kapuk.⁵ A Nagy-Homoród keleti mellékágának forrásvidékén megbúvó Homoródkeményfalva faluközpontjának egységes hangulata és műemléki jellege miatt akár az UNESCO világörökségi címére is igényt tarthatna. Több Homoród menti településen a falukép elválaszthatatlan részei azok az erődített templomok is, melyek valószínűleg a közeli szász templomerődök és parasztvárak (Homoróddaróc, Kaca, Homoród) mintájára készültek, formavilágukban, stílárius építészeti megoldásaikban azonban inkább Csík és Háromszék erődtemplomaira emlékeztetnek (lásd: Homoródszentmárton, Homoródkarácsonyfalva).⁶ Ez utóbbi említett két unitárius templom északi falán a Szent László-legenda középkori falképciklusa is megörökítésre került. A 19. század végén lebontott homoródszentmártoni szentegyház falképciklusa manapság már csak Huszka József 1884-es másolataiból ismerhető,⁷ az utóbbi évtizedben napvilágra került karácsonyfalvi ciklus azonban egyike a Szent László-falképsorozat legépebben megmaradt, kimagasló művészi értékkel bíró leleteinek. Számos ikonográfiai jellegzetességén kívül figyelmet érdemlő, hogy a karácsonyfalvi ciklus nagyfokú hasonlóságot mutat a háromszéki Gelence hasonló művészettörténeti emlékével (talán ugyanazon festő készítette mindkettőt), és Karácsonyfalváról szólván érdemel említést az a rovásírásos emlék is, amely szintén a község középkori templomának tornyában került elő.⁸

A két Homoród völgye a ványolók és a csergekészítés hazájaként is ismert volt. Bágyon az ún. *lomos* (gyapjútörmeléből készített) *csergét* mai napig is készítik, néhai várán és máig gyakorolt pünkösdi szokásán kívül e falu főként e pokrócféle szötteseiről ismert. A bágyi *maszókosok* az egyszínűre vagy csíkosra szőtt, marhaszőrből készült csergét (az ún. *maszókcsergét*) a többnyire vízimalmok részét képező ványolókba rakták, hogy víz hatására vastagodjék meg az anyaga. A két napon keresztül ványolt csergét megszáritották, kifésülték, és *székely csergéként* árulták a vásárokon. A két Homoród mentén a posztónak való gyapjúszóttest (gyapjúcsergét) is ványolták, s az itteni árút azért tartották jónak, mert a folyót tápláló számos borvízforrás a posztó minőségét is javította. Az így megványolt posztóból készült a székely férfiviselet legjellegzetesebb darabja, a *harisnya*.⁹

⁴ Jánosfalvi Sándor István, 1942. I. 42–43.; Kardalus János, 1980.

⁵ Uő, 2000a.

⁶ Lásd: Péter Vass Ferenc, 1980.

⁷ László Gyula, 1993. 77–80.; Magyar Zoltán, 1996. 174–175.

⁸ Ferenczi Géza, 2000. 110–114.

⁹ Haáz Ferenc Rezső, 1931. 55–62.; Kardalus János, 2000b. 219–224.

Néprajzi közhely, hogy a protestánsok lakta vidékek vallási néprajza a katolikusokénál színtelenebb, akad azonban néhány kivétel. Az egyik ilyen a homoródfürdői unitárius búcsú, amelyről Orbán Balázs is megemlékezett.¹⁰ Az unitárius lelkészként a vidéken szolgáló Jánosfalvi Sándor István 1841. évi feljegyzésében az egyházi keretek közt zajló népünnepély leírása szintén megtalálható. A homoródfürdői unitárius búcsú résztvevőinek számát a még élő szemtanúk három-négyezer főnyire becsülik, s e búcsúk tömeges jellege volt megszűnésük elsődleges oka: 1947 augusztusában még sor került rá, de a következő évben a kommunista hatóságok már nem engedélyezték annak megtartását.¹¹

A Homoród menti szokáshagyomány a völgyek alsó részein erős szász hatást mutat. A Homoród menti települések majd mindegyikében gazdag szokásanyag társult az újesztendőhöz. Az év utolsó napján szilveszter estéjétől újév reggeléig tartó táncmulatságot rendeztek, éjfél előtt azonban a falubeliek a templomhoz, a torony alá gyűltek. Ekkor a torony ablakából egy fiatalabb legény verses rigmusokkal elbúcsúztatta az őesztendőt, majd a jelenlévők egymásnak egészséget és szerencsét kívántak az új esztendőre. Homoródjánosfalván ez volt a pástilusok elmondásának is az ideje. Több Nagy-Homoród menti faluban a legények az óév elbúcsúztatását követően a lányos házak felkeresésére indultak, *hajnalozni* mentek.

Az év ünnepi szokásrendjének kitüntetett időpontja volt a tárgyalt tájegységben a pünkösd is. Székelyszomboron, Városfalván, Homoródszentpálon és Homoródszentpéteren az 1960-as évekig húsvét, illetve pünkösd másnapján megrendezték a *kakaslövést*, ami hasonlóképpen folyt le, mint a Királyföldön vagy a Barcaságban. Városfalván és Homoródjánosfalván a 20. század elején még élő húshagyó keddi farsangi alakoskodás is a szomszédos Homoróddaróc mintájára honosodott meg. A pünködsdi ünnepkör jeles mozzanata volt Bágyban a *tüzes kerék eregetés*. Az ünnep vasárnapján a bágyiak a Várhegy oldalába gyűltek össze, és a népünnepély csúcspontjaként tüzes kerekeket gurították le a domboldalon. A tüzes kerék eregetés mint immáron turistalátványossággént is szolgáló népszokás felújított formában máig él e Nagy-Homoród menti településen.¹²

Népköltészeti kutatások a két Homoród mentén

A Homoród mente néprajzi kutatástörténete azt mutatja, hogy a tájegységről szóló feljegyzések sok esetben nem csak e vidékről, hanem a magyar népi kultúra régmúlt századairól is a legkorábbi híradások közé tartoznak. Hermányi Dienes József *Nagynyedi Demokritusa* (1759) kivált a Homoród vidékével határos Erdővidékről közöl számos anekdotikus adalékot, ám a tudós szerző e művében néhány vonatkozó adatot a tárgyalt

¹⁰ Orbán Balázs, 1868, I. 71.

¹¹ Csiki Tünde, 1996.; Simén Domokos, 2000.

¹² A Homoród menti szokáshagyomány áttekintését lásd: Pozsony Ferenc, 2000.

vidékről is megörökített.¹³ A két Homoród mente néprajzi felfedezése azonban mindennek előtt a tájegység szülőltérének, Jánosfalvi Sándor Istvánnak a nevéhez köthető, aki Orbán Balázs grandiózus honismereti műve előtt mintegy két évtizeddel vetette papírra szülőföldjén tett utazásainak élményeit és tapasztalatait. Mint azt Benczédi István a *Székegyhoni utazás...* első kiadásának bevezetőjében a szerzőről írja: „Sándor István nagyon szereti a két Homoród mentét. Könyvéből az tűnik ki, hogy a hegyek, völgyek, folyócskák, források, templomok, várak és régi udvarházak sokat beszélnek neki. Ezekről szívesen ír le mindent, amit tud róluk. Az olvasó meggyőződik arról, hogy nagyon is sokat tud ezekről. Nemcsak a hegyeket és völgyeket, hanem a történelem jeles könyveit s a levéltárakat is áttanulmányozta s azokból és a nép szájáról ellesett hagyományokból rendkívül sok érdekes történetet ismert”.¹⁴

Jánosfalvi Sándor István műve, amely száz éven át csak kéziratban volt ismert, az 1839–1858 közötti két évtizedet öleli fel, e honismereti célzatú utazások és azok jegyzeteinek zöme azonban az 1848-as forradalom kitörését megelőző tíz esztendőre tehető, túlnyomórészt azokra az évekre, amikor homoródkarácsonyfalvi unitárius lelkészként járta be a környező vidéket. Vállalkozásának tudatosságát mi sem példázza világosabban, mint a műve bevezetőjében olvasható hitvallás, miszerint: „Ha nem teheted azt, hogy külföldi országokat, szép helységeket és városokat láss és ismerj: legalább igyekezd hazádnak azon keskeny körét, melyben születted, vagy ahol lakol – bármilyen is az – megismerni és ismertetni. Így ha minden helységből hasonlót tenne valaki, nem maradna helység, melyet apróbb részleteiben is, közelebről is meg ne ismerhetnénk a mi nagyobb történelmi, föld leírásai és statisztikai ismereteink között. És meglehet, hogy ez az ismeret sokkal több gyönyört és hasznot adna mi nekünk, kiket közelebről illet, mint az, ha a föld sarkokat vagy forróöv alját, sőt ha a legszébb idegen várost vagy országot is láthatnók meg, keresztül kasul közkatona módjára”.¹⁵

S valóban, a *Székegyhoni utazás...* ha nem is monografikus igényvel, honismereti szempontból a két Homoród mentének átfogó igényű keresztmetszetét adja, a két völgy minden székely települését bemutatva, sőt bőséges ismeretanyagot közöl az akkori Erdővidék több településéről is (Felsőrákos, Köpec, Bölon). Mint azt Faragó József közelmúltban napvilágot látott néprajzi tárgymutatója igazolja, Jánosfalvi e művében mintegy másfélszáz, a Homoród mentére vonatkozó folklór adat szerepel: mesék és mesemondásra utaló adatok éppúgy, mint különféle témacsoportokba sorolható mondák és tréfás népi elbeszélések, hiedelemadatok, továbbá kisepikai alkotások (közmondások, szólások, csúfolók), avagy különféle verses szövegek.¹⁶ Folklórtörténeti szempontból kivált figyelemre méltó, hogy az általa közreadott udvarhelyszéki és erdővidéki narratívumok szövegén túlmenően azok elmondóinak személyére is kitér több ízben, így művéből van tudomásunk a magyar

¹³ Hermányi Dienes József, 1960.

¹⁴ Benczédi Pál, 1942. 11.

¹⁵ Jánosfalvi Sándor István, 1942. I. 14.

¹⁶ Lásd: Faragó József, 2000a. 394–397.

kultúrhagyomány első név szerint ismert mesemondójáról, egy bizonyos Hintsi nevezetű cigányról.¹⁷ A *Székelyhoni utazás...* két kötetének korabeli adataiból azonban mindenek előtt a mondakutatás profitálhat, hiszen minden jel szerint e tág spektrumú műfaj állt leginkább a szerző érdeklődésének a homlokterében, bizonyosság rá a gyűjteményünkben újraközölt több tucat és esetenként hiánypótló folklóradat.¹⁸

Jánosfalvi vonatkozó mondagyűjtéseit a Székelyföld udvarhelyszéki részeinek bemutatásakor már Orbán Balázs is felhasználta.¹⁹ *A Székelyföld leírása...* azonban nem csak ezért folklorisztikai kincsesbánya, hiszen maga Orbán is módszeresen járta végig a székelyföldi, így Homoród vidéki, falvakat, első kézből, azaz helyi értelmiségiektől és parasztebemberektől szerevezve értesüléseit az adott községgel kapcsolatos népköltészeti hagyományokról. Jól látható mindez azokban az esetekben, ahol Jánosfalvi és Orbán szövege genetikusan egyezések sorát mutatja, azaz vagy közös adatközlőről, illetve többnyire a Jánosfalvi kéziratából vázaltszerűen kijegyzetelt hagyományról lehet szó, ám az orbáni szövegközlés a vonatkozó hagyományra nézvést rendszerint további adatokat is tartalmaz. Egyik-másik ilyen pótlólagos gyűjtésre, folklorisztikai momentumra majd az adott téma elemzése kapcsán térünk ki.

A Homoród mente szövegfolklorisztikai kutatástörténete kapcsán szükséges utalnunk Kolumbán Gábor egy 1895-ben publikált, hiedelemmondákat közreadó közleményére,²⁰ s még inkább Dömötör Sándornak az 1920-as évekből származó homoródkeményfalvi gyűjtéseire, mely folklórszövegeknek a hamarosan zászlót bontó egyéniségkutatás szellemében ugyanazon helybeli földműves volt az adatközlője. E mesék és mondák sorában²¹ tűnik fel a tiszántúli Hatvani professzor-mondakör/anekdotakör tán legszínesebb erdélyi analógiája, amely egy ördögös hírű helybeli unitárius lelkész személyére reflektál.²²

Több évtizednyi szünet után az 1970-es évektől szaporodnak meg újonnan a tájegységre vonatkozó népköltészeti gyűjtések, részint a megyei napilap hasábjain adva közre azokat. A már említett fiatfalvi és homoródkeményfalvi történetmondók után egy Máréfalváról Recsenyédre származott mesemondónak immáron önálló monográfiája is akadt Geréd Gábor személyében.²³ Ugyanezen években Nagy Ilona Homoródmáson eredetmagyarozó mondákat és apokrif történeteket,²⁴ Duka János pedig több Homoród menti településről adomákat és falucsúfoló történeteket jegyzett fel.²⁵ Immáron az 1990-es években to-

¹⁷ Uő, 1980.

¹⁸ Jánosfalvi életpályájának és munkásságának áttekintését lásd: Faragó József, 1980a.

¹⁹ Orbán Balázs, 1868. I. 163. Bizonyára datki látogatása alkalmával nyert betekintést az akkor már papírra vetett kéziratba, illetve bizonyára az 1858 és 1867 között a datki lelképásztori tisztséget betöltő Jánosfalvi egyéb szóbeli információkkal is szolgált számára.

²⁰ Kolumbán Gábor, 1895.

²¹ Dömötör Sándor, 1929b.; uő, 1938.; Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma – a továbbiakban: EA – 708. – Dömötör Sándor gyűjtései, é. n.

²² Uő, 1929a.; uő, 1940.

²³ EA 24964.; Geréd Gábor, 2000.

²⁴ Lammel Annamária–Nagy Ilona, 1995.

²⁵ *Kilenc kéve hány kalangyaz?*, 1982.

vább bővültek a tájegység hiedelemvilágáról nyerhető ismeretek: lókodi, székelyszombori, homoródkeményfalvi és homoródmási mondagyűjtések nyomán.²⁶ Ugyancsak első-sorban a mondahagyományra nézvést bukkant fel néhány hiánypótló adat a vidéket érintő egynémely kéziratos falumonográfiában (Városfalva, Karácsonyfalva), továbbá azokban a földrajzi név-gyűjtésekben, melyekben a helynevek, határnevek kapcsán azok narratív aspektusaira is reflektáltak.²⁷ A táji kutatások monografikus jellegű összefoglalásában, a 2000-ben napvilágot látott tanulmánykötetben pedig immár a szellemi néprajz számos műfajának és tájspecifikus jelenségének a tárgyalása a legterjedelmesebb.²⁸

A jelzett táji jellegzetességek sorában említendő a Homoród menti szokáshagyomány egyik különlegessége, a karácsony első napján tartott *regelés*, amelyre Kriza János az 1840-as években a Nagy-Homoród menti Kénoson bukkant rá.²⁹ Az újabb folklórkutatások kiderítették, hogy ez a karácsonyi szokás – melynek keretében a falubeli legények felkeresték az az évi új házásokat, és énekkel köszöntötték őket – a Nagy-Homoród felső folyása mentén (Kénos, Lókod, Homoródremete) a 19. században még általánosan elterjedt lehetett. A fennmaradt Homoród menti regősénekek egy meglehetősen kikristályosodott szövegtípust örökítenek meg, mely számos motívumában rokon a Nyugat-Dunántúlról ismert klasszikus regősénekekkel.³⁰

Táji szempontból még hangsúlyosabb, ugyanis néhány szamosháti előfordulást leszámítva csupán e vidékről ismert a magyar népköltészet egyik legkülönlegesebb műfaja, a *pástilus* is. Mint neve is utal rá, e szöveghagyomány egy a reneszánsz irodalom által széleskörűen elterjedt, majd utóbb a népköltészetbe alámerült műfajt (paszkvillus = verses pamflet, gúnyírat) rejt, amely talán a Homoródszentpálon birtokos Szentpáli Ferenc, a barokk kor legjelentősebb paszkvillusírójának életműve által honosodott meg. Ám hogy ténylegesen is elterjedjen, ahhoz minden bizonnyal a két völgy lakóinak kiterjedt iskolázottsága is szükségeltetett, miáltal a „versifikáló” képességgel megáldott személy az utóbbi századokban egyáltalán nem volt ritkaság e vidéken. E néhai, naiv költők a különféle köszöntők, halotti búcsúztatók és más alkalmi verseken kívül pástilusokat is alkottak. Eredetileg bizonyára csak az óév búcsúztató költemény keretében került szóba néhány, az adott településen történt csúfondáros, mulatságos eset, s noha név nélkül elbeszélve, a megvert személyre vagy személyekre mindenki könnyűszerrel ráismert. Az alkalomhoz kötött pástilusok idővel függetlenedtek az évbúcsúztató eseménytől és egy-egy ilyen versezet megszületése mind inkább alkalmyszerűvé vált, sőt az aktualitás is fontos szerepet kapott a minél nagyobb hatás elérésében.³¹

²⁶ EA 25399 – Balázi Domokos gyűjtése, 1993.; Kerülő Tünde kéziratos gyűjtése; Hála József, 2000.; Gagyi József, 2001.

²⁷ Kósa László, 1983.; EA 27537 – Gáll Judit gyűjtése, 1996.

²⁸ *A Homoród füzes partján*, 2000. 231–386.

²⁹ Kriza János, 1863. 532.

³⁰ Faragó József, 1962. 51–56.; uő, 2000b.

³¹ Irodalmához lásd: Faragó József–Hála József, 2000. 329–362.

És nem utolsó sorban ilyen tájspecifikus, mert megannyi, csakis e vidékre jellemző sajátosságot és vonatkozást megőrző műfaj a népmonda is a két Homoród mentén. Mennyiségi súlya és tematikai variabilitása folytán az itt közreadott gyűjtemény hangsúlyos helyet foglal el a Székelyföld prózaepikai kulturális örökségében – ám hogy miért és milyen formában, arról a továbbiakban lesz részletekbe menően szó.

A tájegység mondahagyománya

ÁLTALÁNOS JELLEMZŐK

A Bekecsalja³² és Erdővidék³³ után a harmadik olyan táji mondagyűjteményt veheti kézbe a tisztelt olvasó, amely a Székelyföld egy mikrorégiójáról közöl recens és átfogó igényű mondaanyagot. E kötet megszületését inspirálta – jóllehet a néprajzi gyűjtések a Homoród mentén valamelyest korábban kezdődtek –, hogy a délkelet felől szomszédos Erdővidéken nem várt bőségű és minőségű népköltészeti örökség maradt fenn és került elő e műfaj vonatkozásában is, és az inspiráló tényezők sorából kihagyhatatlan az a már említett folklórtörténeti jelentőségű mű, amely Jánosfalvi Sándor István másfél száz évvel korábbi feljegyzései tükrében táplált reményeket a terepmunka majdani sikerét illetően.

E négy éven át (2006 és 2009 között) végzett néprajzi kiszállások 22 településről közel száz adatközlő kikérdezésével az erdővidékinél valamelyest kisebb, ám több más tájhoz viszonyítva is impozáns prózaepikai korpuszt eredményeztek (705 szöveg), zömében saját gyűjtés eredményeképpen. A szöveggyűjtemény összeállításakor felhasználtuk a tájegységet érintő 18-19. századi adatokat is (lásd: Hermányi Dienes József, Jánosfalvi Sándor István, Orbán Balázs stb.), mindazon publikált, illetve kéziratoss forrásokat, melyekben ugyancsak fellelhető volt néhány, a helyi folklórt megörökítő történet, adat.

Mint utaltunk rá, a vidék mondahagyományának táji karaktere az évről-évre megújuló gyűjtőutak által fokozatosan bontakozott ki. A Nagy-Homoród alsó folyása mentén megkezdett folklórgyűjtések igazán akkor terebélyesedtek ki, amikor a hegyre települt Bágya és a folyó forrásvidékére, s még inkább a Kis-Homoród vallásilag sokszínű vidékére is eljutott a kutató, és jelzés értékű, hogy számottevő mennyiségű és archaikus rétegzettségű folklóranyag elsősorban a két völgy katolikus (Homoródremete, Lövéte), valamint jelentős számú katolikus népességgel bíró (Homoródalmás, Homoródkarácsonyfalva) településéről került elő. A történeti mondák esetében jóval egységesebb a kép, lévén, hogy azok a módosabb és iskolázottabb unitárius községek népe körében is a közkultúra domináns részének számítottak.

³² Magyar Zoltán, 2007b.

³³ Uő, 2011a.